

KS. JANUSZ GRĘŻLIKOWSKI

UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE

J.GREZLIKOWSKI@DIECEZJA.WLOCLAWEK.PL

ORCID 0000-0002-8538-9208

WŁOCŁAWEK–WARSZAWA

Ks. Tomasz Jakubiak, *Problem ważności przyjęcia sakramentu święceń w prawie Kościoła katolickiego*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2018, ss. 497.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2018.034>

Prezentowana publikacja, która została wydana przez Płocki Instytut Wydawniczy, jest rozprawą habilitacyjną autora, przedstawioną Radzie Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie dnia 20 kwietnia 2018 r. Ks. dr Jakubiak, adiunkt Collegium Johanneum Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, podjął się opracowania zagadnienia dość trudnego, wieloaspektowego i złożonego, a jednocześnie interesującego i aktualnego, szczególnie dla wychowawców i formatorów seminaryjnych odpowiedzialnych za proces dopuszczania kandydatów do święceń oraz pracowników sądów kościelnych zaangażowanych w procesy o stwierdzenie nieważności święceń i małżeństwa. W przypadku tego drugiego sakramentu, ze względu na rozdziały dotyczące formułowania aktu woli i określenia płci człowieka. Autor zauważa, że „z ustanowienia Bożego i kościelnego wiele zadań w Kościele mogą wypełniać jedynie ważnie wyświęceni duchowni. Tylko oni mogą otrzymać urzędy, do których wykonywania wymaga się władzy

święceń albo kościelnej władzy rządzenia (kan. 274 KPK)”. Skoro zatem realizacja misji Kościoła w dużej części zależna jest od posługiwania w nim duchownych, istotne i ważne jest – z punktu widzenia dobra wspólnego – aby święcenia były ważne udzielone, na co zwraca uwagę prawodawca kościelny (por. kan. 841 KPK). Stąd celem opracowania było wyodrębnienie kryteriów, które muszą zostać spełnione – według obecnie obowiązującego prawa Kościoła katolickiego – przez żywego człowieka, aby sakrament święceń był przez niego ważne przyjęty. Na nieważność święceń mogą mieć wpływ różne czynniki, czy to występujące po stronie podmiotu święceń, czy po stronie szafarza, czy to związane ze znakiem sakramentalnych – materią i formą lub też mogą być związane ze skutkami i naturą sakramentu święceń, a mianowicie z tym, że sakrament ten wyciska „niezatarty charakter duchowy i nie może być powtarzany ani udzielany tylko na pewien czas” (kan. 845 KPK). Stawiając takie założenia autor zauważa, że kan. 1024 KPK stwierdza tylko, że „święcenia ważne przyjmuje tylko mężczyzna ochrzczony”, co nie streszcza wszystkich elementów, które muszą być spełnione przez człowieka do ważnego przyjęcia święceń. Stąd podjął się trudnego i złożonego zadania ukazania owych kryteriów w kontekście prawnohistorycznym, obrazującym ewolucję doktryny i dyscypliny w tej materii, szeroko i wieloaspektowo opracowując zagadnienie warunków, jakie musi spełniać mężczyzna przystępujący do święceń, aby otrzymany sakrament był ważne przyjęty, sięgając niejednokrotnie do wniosków nauk dogmatycznych, biblijnych, a nawet medycznych i antropologicznych. Studium ma charakter w większości prawnohistoryczny i stanowi opracowanie bardzo wartościowe i w pełni nowatorskie, gdyż – jak zauważa recenzent naukowy publikacji ks. prof. Zbigniew Janczewski – „do tej pory w literaturze światowej nikt nie podjął się opracowania tej problematyki w tak szerokim i wieloaspektowym zakresie”.

Walorem publikacji jest fakt, że została ona oparta na wielu źródłach (16 stron), chociaż nie wspomina o nich autor we *wstępie*, ale zostały uwidocznione w *bibliografii*, szkoda jednak, że nie zostały podzielone co do ich charakteru, wartości i znaczenia. Opracowania, których autor zamieszcza na 29 stronach, świadczą o znajomości literatury przedmiotu i próbie dotarcia do wszystkiego co zostało napisane w tym przedmiocie. Tym bardziej – jak to zresztą zaznacza autor – „w piśmiennictwie pol-

skim jedynie ks. prof. Zbigniew Janczewski w 2011 r. wprost poruszył to zagadnienie w monografii pt. *Ważność sprawowania sakramentów wta- jemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła Katolickiego* [...], a w literaturze światowej, poza kilkoma publikacjami bądź rozprawami doktorskimi – podejmującymi tę problematykę pośrednio i zarazem mniej wyczerpująco [...], nie zostało zagadnienie dogłębnie opracowane” (s. 15–16). Mimo to znajdujemy w pracy bardzo wiele literatury przedmiotu, dużo zagranicznej, co wymagało od autora sporego wysiłku badawczego i poznawczego, jak też porządnej kwerendy naukowej. Literaturę przedmiotu potrafił autor umiejętnie wykorzystać, stąd znajduje ona swoje właściwe odzwierciedlenie w wielu miejscach opracowania.

Na recenzowane opracowanie składają się: *spis treści* (s. 7–9), także w języku angielskim (s. 495–497), *wykaz skrótów* (s. 11–12), *wstęp* (s. 13–21), cztery zatytułowane rozdziały (s. 23–426), *zakończenie* (s. 427–445), *bibliografia* podzielona na źródła i literaturę (s. 447–490) i *abstrakt* – podsumowanie w języku angielskim (s. 491–494).

Wstęp jest merytorycznie poprawny i wystarczająco zapoznaje czytelnika z problemami będącymi przedmiotem refleksji naukowej oraz prawidłowo podaje i określa dyspozycję monografii, aczkolwiek nie do końca jest przejrzysty w swej treści. Można tylko mieć pewne zastrzeżenia co do określenia i opisanie metody naukowej jaką posłużył się autor przeprowadzając swoje badania i realizując postawione cele. Samo wymienienie metod: pozytywnej, historycznej oraz systematycznej, jest nie do końca wystarczające.

Rozdział pierwszy został zatytułowany *Chrzest warunkiem ważności święceń* (s. 23–78). Ukazuje on rozwój doktryny i dyscypliny Kościoła dotyczącej związku przyjęcia chrztu z ważnością otrzymania sakramentu święceń. Autor analizuje teksty biblijne, teologiczne oraz prawne w ujęciu historycznym, bezpośrednio dotyczące nieważnego przyjęcia święceń przez osoby nieochrzczone, mające potwierdzić zasadę teologiczno-prawną wskazującą, że chrzest święty jest fundamentem i bramą sakramentów. W analizie tej prezentuje ewolucję doktryny i dyscypliny dotyczącej konieczności chrztu przed przystąpieniem do sakramentów, w tym do sakramentu święceń, przytaczając historyczne teksty źródłowe, nauczanie papieży i opinii uczonych. Bada też i docieka czy na ważność przyjętych

święceń ma wpływ otrzymanie chrztu poza Kościołem katolickim. W tym celu analizuje teksty teologiczne i prawne, oficjalne i nieoficjalne, mające wartość historyczną, a także zawierające prawo współcześnie obowiązujące, na ważność chrztu udzielanego poza Kościołem katolickim. Na uwagę zasługuje próba stworzenia jednolitej listy wszystkich Kościołów i wspólnot chrześcijańskich zawierających informacje na temat opinii Kościoła katolickiego co do ważności udzielanego przez nie sakramentu chrztu. Co prawda, fakt ważności chrztu udzielanego poza wspólnotę Kościoła katolickiego nie stanowił przedmiotu badań autora i z tego względu nie podał on wyczerpującego katalogu wszystkich występujących na świecie wspólnot i Kościołów zaopatrzonych w wzmiankę o ważności chrztu w nich sprawowanego, to jednak ważne, że zasygnalizował ten temat, jednocześnie wskazując na konieczność podjęcia osobnych badań w tym zakresie.

Płeć człowieka determinantem ważności święceń to tytuł *rozdziału drugiego* (s. 79–187). Jest to rozdział dość obszerny, w którym autor bada wielopłaszczyznowo wyłączną zdatność mężczyzn do otrzymania święceń, dokonując analizy bazy źródłowej i bogatej literatury dotyczącej podmiotu święceń pod kątem płci osoby przystępującej do święceń. Podejmuje również badania nad zagadnieniem zdatności kobiet do otrzymania diakonatu, zadając pytanie – czy jest możliwa zmiana przepisów Kościoła katolickiego mająca na celu dopuszczenie kobiet do diakonatu? W oparciu o opinie licznych uczonych stara się dać wyczerpującą odpowiedź na tak postawione pytanie. Następną kwestią, jaką podejmuje autor w tym rozdziale, to przybliżenie i wskazanie kryterium zróżnicowania płci. Sięga tutaj do nauk medycznych i biologicznych w zakresie etapów rozwoju płci człowieka, nie pomijając tego, co na ten temat mają do powiedzenia nauki teologiczne, a przede wszystkim przepisy prawa kanonicznego i kanonistyka. Te ostatnie – zdaniem autora – wskazują co warunkuje bycie mężczyzną, a co bycie kobietą, „niespełnienie tego kryterium ze strony podmiotu święceń oznaczałoby, że – z punktu widzenia kanonistyki – nie będzie możliwe uznanie osoby w sposób pewny za mężczyznę lub kobietę”. Ks. Jakubiak starał się też uporządkować terminy, odróżniając pojęcie płci osoby od „kryterium płci” lub od „etapów rozwoju płci”, odwołując się do nauk biologicznych i medycznych w tym zakresie. Interesująco wyjaśnia kwestie związane z możliwościami różnych anomaliami występujących

przy poszczególnych etapach rozwoju płci. Rozdział ten to ciekawe studium medyczno-biologiczne i teologiczno-kanonistyczne w odniesieniu do zagadnień związanych z określeniem i determinantami płci człowieka.

W rozdziale trzecim pt. *Intencja występująca u podmiotu święceń* (s. 188–338) autor poddaje analizie hipotezę, że ten, kto osiągnął używanie rozumu, musi mieć intencję przyjęcia święceń, aby sakrament został ważnie otrzymany. Najpierw usystematyzował wiedzę na temat pojęcia intencji oraz różnych jej rodzajów precyzując jaki rodzaj intencji jest wystarczający po stronie podmiotu święceń do ważnego ich przyjęcia. Szczególną uwagę skoncentrował ks. Jakubiak na przymusie i bojaźni analizując różne przekazy historyczne ukazujące ewolucje doktryny na temat wpływu przymusu na ważność święceń. Przywołał też wyroki Stolicy Apostolskiej dotyczące spraw, w których rozstrzygana była ważność symulowanego przyjęcia święceń pod wpływem przymusu i bojaźni, a także ukazał liczne normy prawne Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych na temat wolnego przyjmowania święceń oraz obowiązków z nimi związanych. W rozdziale tym znajdujemy też szczegółowe i wnikliwe analizy związane ze skutkami przyjęcia święceń przez podmiot święceń, który zewnętrźnie manifestuje wolę przyjęcia święceń, wbrew posiadanej intencji negatywnej lub mimo braku wzbudzenia jakiegokolwiek intencji wewnętrznej, jak też w przypadku wzbudzenia dwóch lub więcej intencji wewnętrznie wykluczających się. Przy okazji analizy wpływu braku intencji przyjęcia święceń na ważność otrzymanego sakramentu, podjęta została w tym rozdziale również problematyka skutków otrzymania święceń przez niewierzącego. Podjęte rozważania i analizy są wnikliwe i bardzo szczegółowe wskazujące złożoność problematyki, jak też jej ewoluowanie co do doktryny, jak i dyscypliny.

W ostatnim, czwartym rozdziale opracowania zatytułowanej *przyjęcie święceń „per saltum”* (s. 339–426) autor bada hipotezę, że przyjmowanie święceń według kolejności stopni ma związek z ważnością otrzymanego sakramentu, a więc wyjaśnia, czy ważne są święcenia przyjęte *per saltum*. Biorąc pod uwagę różnego rodzaju kontrowersje, analizuje materiał źródłowy, a więc liczne dokumenty prawne i historyczne, a także opinie kanonistów żyjących w różnych okresach Kościoła, w dwóch kierunkach. Najpierw w kierunku możliwości przyjęcia święceń *per saltum* (w ogólności). Po drugie – w kierunku możliwości przyjęcia święceń

episkopatu przez mężczyznę niebędącego prezbiterem (w szczególności). Przeprowadzenie powyższych badań wymagało od autora trudnej analizy tekstów teologicznych, również doktrynalnych, ukazujących zależności oraz różnice występujące między episkopatem i prezbiteratem. Ukazał również w tej części swej monografii obrzędy święceń pochodzących głównie z pierwszego tysiąclecia Kościoła, a by na ich podstawie wykazać, czy teksty liturgiczne dopuszczały udzielanie święceń biskupich nieprezbiterom. Nie zabrakło też przeprowadzenia refleksji biblijnej nad fragmentami Nowego Testamentu pozwalającymi wyrobić sobie pogląd o ty, jak kształtowała się struktura hierarchiczna pierwotnego Kościoła.

Zakończenie (s. 427–445) stanowi całościowe podsumowanie podjętych, jakże interesujących i ważnych badań co do ważności przyjęcia sakramentu święceń. Jest ono dość długie i szerokie, ale to zapewne ze względu, że autor nie czynił podsumowań szczegółowych zagadnień podejmowanych i analizowanych w poszczególnych rozdziałach monografii. W sumie jest ono bardzo udaną częścią opracowania jednoznacznie wskazując, że spełnienie odpowiednich warunków ze strony podmiotu święceń, koniecznych do ważnego przyjęcia sakramentu święceń, jest niezwykle istotne dla wspólnoty Kościoła, w której duchowny będzie posługiwał, autor zauważa, że „w literaturze kanonistycznej i teologicznej zagadnienie to jest pomijane albo przedstawiane tylko pobieżnie”. Dlatego prezentowana monografia wypełnia lukę, która dotyczy wyodrębnienia kryteriów, które muszą być spełnione przez mężczyznę, aby sakrament święceń był przez niego ważnie przyjęty.

Merytorycznie recenzowana praca posiada wielką wartość badawczą i poznawczą. Ukazuje bowiem nie tylko w perspektywie historycznej zagadnienie ważności przyjęcia święceń, ale również w aspekcie teologicznym, a przede wszystkim w świetle obowiązujących przepisów kanonicznych. Znajdujemy w niej bogaty i dobrze wykorzystany materiał źródłowy co do święceń, ich początków, rozwoju, rewolucji doktryny i dyscypliny Kościoła oraz bogactwo literatury przedmiotu i pomocniczej, w tym głównie obcojęzycznej, a przede wszystkim poprawnie merytorycznie prowadzony wywód badawczy. Publikacja ma jak najbardziej nowatorski charakter, została napisana dobrym, komunikatywnym językiem i stanowi znaczący wkład w badania naukowe w zakresie sakramentu święceń. Wielką zasługą autora prezentowanej monografii jest